

Międzynarodowa konferencja naukowa
DSE (micro)communities of practices /
(Mikro)społeczności praktyk naukowego edytorstwa
cyfrowego, 26–28 września 2024 roku,
Warszawa, IBL PAN – sprawozdanie

KONRAD NICIŃSKI

ORCID: 0000-0003-0465-8806

(Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa)

W dniach 26–28 września 2024 roku w siedzibie Instytutu Badań Literackich PAN odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa *DSE (micro)communities of practices / (Mikro)społeczności praktyk naukowego edytorstwa cyfrowego*. Jej pomysłodawcą i organizatorem była Pracownia Edycji i Monografii Cyfrowych IBL PAN; środki na jej organizację przyznało Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu Doskonała Nauka II. Zamierzeniem konferencji było zaproszenie do spotkania reprezentantów zespołów tworzących zarówno projekty związane z cyfrowymi edycjami naukowymi, jak i te o charakterze infrastrukturalnym i korpusowym. Wynikało to z przekonania, że kluczowe dla wydarzenia hasło *communities* łączy się z potrzebą ukazania, jak dzięki pracom nad naukowymi edycjami cyfrowymi tworzą się wspólnoty badawcze – także takie, w których edytorstwo cyfrowe jest jedynie punktem wyjścia lub częścią większej całości. Założeniem organizatorów było też zaproszenie jako prelegentów wyłącznie reprezentantów zespołów, których projekty cyfrowe są dostępne online, choćby tylko jako *work in progress*. Istotną bowiem wydawała się możliwość wymiany wiedzy między zespołami i edytorami, których założenia teoretyczne przeszły już próbę konfrontacji z praktyką cyfrową, pożyteczna także dla tych spośród słuchaczy, którzy pracy naukowej za pomocą narzędzi cyfrowych jeszcze nie podjęli. W myśl tego założenia organizatorom udało się zaprosić do Warszawy cenionych reprezentantów krajowej humanistyki cyfrowej, a także – czy może przede wszystkim – najliczniejszą do-

tychczas, w przypadku konferencji odbywających się w Polsce, grupę zajmujących się naukowym edytorstwem cyfrowym lub projektami z nim związanymi badaczy z innych krajów europejskich.

Nacisk organizatorów na to, by badawcze *communities* przedstawić szerzej niż wyłącznie jako grupy zajmujące się działaniami edytorskimi, był widoczny już w wyborze wykładu otwierającego konferencję. Do wygłoszenia go zaproszono bowiem Daniilę Skorinkina z Uniwersytetu Poczdzamskiego, współtwórcę projektu DraCor, który gromadzi oznaczone w systemie TEI edycje dramatu europejskiego i umożliwia dalsze badania nad nimi za pomocą narzędzi cyfrowych. DraCor jest przede wszystkim przedsięwzięciem o charakterze korpusowym, ambicji ściśle edytorskich nie ma i – jak Skorinkin wyraźnie podkreślił – nie będzie ich mieć. Niemniej jednak zakres i rozwój projektu (obecnie udostępniającego czytelnikom około 4500 dramatów w 17 językach), a także gromadzenie się wokół niego wielojęzycznej grupy badaczy, czynią zeń znakomity punkt wyjścia do rozmowy o udziale edytorstwa naukowego we współtworzeniu wspólnot badawczych w środowisku cyfrowym. Notabene wykład Skorinkina stał się zarzewiem żywej dyskusji ukazującej rozbieżności interesów edytorów naukowych i uczonych zajmujących się badaniami korpusowymi, a także ograniczenia projektu, które wynikają z prymatu celów korpusowych, co utrudnia na obecnym etapie włączenie doń zaawansowanych narzędziowo i bogatych w problemy edytorskie edycji cyfrowych. Z otwierającym konferencję wykładem znakomicie współgrało – choć na zasadzie głosu polemicznego – rozpoczynające popołudniową sesję pierwszego dnia wystąpienie Agnieszki Kramkowskiej-Dąbrowskiej (IBL PAN), współtwórczyni projektu edytorskiego *Dramat polski – reaktywacja. Cyfrowa edycja polskiego dramatu powojennego i współczesnego*. Prelegentka ukazała zderzenie perspektywy edycji podążającej za nowoczesną teorią dramatu i teatru z dostępnymi narzędziami naukowej edycji cyfrowej, a także postulowała możliwe kierunki rozwoju praktyk edytorskich w tej dziedzinie. W dalszej części sesji przedstawione zostały czołowe europejskie i krajowe długofalowe przedsięwzięcia edytorskie. Wolfgang Meier (we współpracy z Magdaleną Turską) w prezentacji *Developer by chance: a community driven evolution* przybliżył historię i bieżące działania e-editions – obecnie największego zrzeszenia badaczy rozwijających standard oznaczeń TEI, odpowiedzialnego za rozwój oprogramowania TEI Publisher – szczególny nacisk kładąc na rolę e-editions jako wspólnoty badawczej. Z kolei kierownik Pracowni Edycji i Monografii Cyfrowych IBL PAN Bartłomiej Szleszyński (we współpracy z Konradem Nicińskim) przedstawił osiągnięcia i cele tworzonego przez Pracownię od dekady projektu Nowa Panorama Literatury Polskiej, w tym przede wszystkim największej polskiej platformy publikującej naukowe edycje cyfrowe, tei.nplp.pl. Szczególnie ważkim (i nie-

często obecnym w humanistyce cyfrowej) wątkiem prezentacji była trwałość tradycji badawczej IBL PAN i próba przeniesienia jej doświadczeń przez Pracownię do metod i badań środowiska cyfrowego.

Drugi dzień konferencji rozpoczęto wykładem *C2I Editions and machine-assisted approaches to editing Chaucer*, wygłoszonym przez Michaela Pidda, kierownika Instytutu Humanistyki Cyfrowej (Digital Humanities Institute) Uniwersytetu w Sheffield, jednej z największych i najdłużej działających brytyjskich placówek rozwijających ten obszar badań. Ośrodkowi sheffieldzkiemu od lat udaje się rzadka sztuka pozostawania w awangardzie mimo przynależności do grona nestorów. Wykład jego kierownika był przede wszystkim rekapitulacją jednego z odważniejszych rekonesansów na polu edytorstwa cyfrowego lat ostatnich, czyli dokonanego (w ramach brytyjsko-irlandzkiego projektu badawczo-rozwojowego C2I Editions) eksperymentu z włączeniem AI do edycji upowszechniającej dzieło Geoffreya Chaucera. Pidd zajmująco przedstawił cele projektu oraz wiążące się z nim obszary ryzyka – zarówno przewidziane, jak i te, które wynikły podczas prac. Jak można się było spodziewać, wykład wzbudził żywą dyskusję (reakcja sali potwierdziła trafność decyzji organizatorów, aby umieścić drugi z ważniejszych wykładów nie na zakończenie konferencji, jak to się dzieje najczęściej, a na otwarcie następnego dnia, gdy spodziewano się największej liczby uczestników). Drugą z przedpołudniowych sesji poświęcono polskim projektom naukowych edycji cyfrowych. Kolejno wystąpili: Barbara Dzierżanowska (Uniwersytet Warszawski/Biblioteka Narodowa), przedstawiająca rozpoczętą przez siebie cyfrową edycję siedemnasto- i osiemnastowiecznych pieśni ruskich; Jan Maliszewski (Uniwersytet Warszawski) z prezentacją *Bridging the print/digital gap – state of the field for DSEs of scholastic Latin sources*, opartej na współpracy autora z międzynarodowym projektem edytorskim Medieval Text Consortium; wreszcie Anna Zajchowska-Bołtromiuk i Maria Fronczak (Instytut Historii PAN), które omówiły bieżące prace nad cyfrowymi edycjami *Monumenta Vaticana res gestas Polonicas illustrantia*, *Liber miraculorum* Szymona z Lipnicy i kazań Henryka Bitterfelda. Wspólnym mianownikiem wszystkich trzech prezentacji była perspektywa edytora wyszkolonego do pracy zgodnej z tradycją, wykorzystującego narzędzia cyfrowe. Podzielenie się doświadczeniem przejścia między warsztatem tradycyjnym a cyfrowym – niezależnie czy wyrażonym próbą sformułowania wniosków natury ogólniejszej i bardziej teoretycznej (Maliszewski), czy w nieco dosłowniejszy sposób (Dzierżanowska), było w każdym przypadku ich wielką wartością.

Pierwsza część popołudniowej sesji została – skutkiem wypadków losowych – zdominowana przez Sashę Rudana z Uniwersytetu w Oslo, przedstawiającego z konieczności kolejno dwie prezentacje, których był jedynym obecnym w Warszawie

współautorem. Można było odnieść wrażenie, że (nie tylko dzięki osobie prelegenta) oba wystąpienia znakomicie dopełniały się nawzajem. Pierwsze, *To XML or not to XML. Comparative analysis of the current Henrik Ibsen DSE and its alternatives* (współautorka Nina Marie Evensen z Uniwersytetu w Oslo), stanowiło dokonaną już z pewnej perspektywy rekapitulację prac nad cyfrową edycją dzieł Henrika Ibsena. Stawiało ono ważne pytania o szanse i możliwe kierunki rozwoju projektu, który w określonym czasie odegrał zasadniczą rolę w rozwoju naukowych edycji cyfrowych dramatu, niemniej jednak nie zawiera rozmaitych istotnych rozwiązań wprowadzonych w edycjach powstałych później, co zresztą stanowi stały problem edycji cyfrowych o znaczeniu pionierskim. Druga prezentacja, *Balancing between TEI/XML and Externally Annotated Pure Text Corpora – LitTerra as a novel approach to DSE platforms* (współautorzy: Eugenia Kelbert ze Słowackiej Akademii Nauk, Lazar Kovacevic, Sinisha Rudan), ukazywała prace nad rozwojem platformy LitTerra, tworzącej i grupującej narzędzia dla edytorów cyfrowych, w zamierzeniu przeznaczonej dla badaczy pochodzących z różnych krajów, a zatem wywodzących się z różnych kręgów edytorstwa tradycyjnego. Wbrew pozorom druga prezentacja nie stanowiła jednoznacznej odpowiedzi na pytania postawione podczas pierwszej (choćby ze względu na specyfikę teorii i edycji dramatu, do których rozwiązania obecnie proponowane przez platformę się nie odnoszą), niemniej jednak oferowała niezwykle ciekawą perspektywę rozwoju istniejących cyfrowych narzędzi edytorskich. Druga część sesji stanowiła powrót do rozpoczętej w wykładzie inauguracyjnym problematyki związków badań korpusowych z działaniami edytorskimi. Najpierw Petr Plecháč z Instytutu Literatury Czeskiej Czeskiej Akademii Nauk (prezentacja zbiorowa, współautorzy: Artjoms Šeļa, Robert Kolár, Silvie Cinková z Instytutu Literatury Czeskiej, Thomas Haider z Uniwersytetu w Pasawie, Neža Kočnik z Uniwersytetu w Lublanie, Mirella De Sisto z Uniwersytetu w Tilburgu, Lara Nugues z Uniwersytetu w Bazylei) przedstawił projekt międzynarodowego i wielojęzycznego korpusu poezji PoeTree łączący perspektywę edytorską i korpusową, następnie Anna Mędrzecka-Stefańska z IBL PAN (prezentacja zbiorowa, współautorzy: Tomasz Korpysz z UKSW, Marek Troszyński z IBL PAN) przybliżyła założenia i wyniki trwających prac nad Korpusem Czterech Wieszców. Oba wystąpienia ukazały kolejne pola możliwych interakcji edytorskich i korpusowych, uzupełniając wykład Daniila Skorinkina.

Pierwsza sesja ostatniego dnia konferencji była poświęcona rozwijającym obecnie, a w zamierzeniu wielkoskalowym, projektom edytorskim. Dwie pierwsze prezentacje odbyły się w trybie online. Najpierw Elias Zimmermann, Yann Stricker i Reto Baumgartner z Uniwersytetu w Zurychu przybliżyli platformę Proto4DigEd oraz dostępne na niej narzędzia i pokrótce omówili dotychczasowe osiągnięcia edytor-

skie dokonane za ich pomocą. Następnie Holger Berg z Uniwersytetu w Odense przedstawił trwające prace nad naukową edycją cyfrową dzieł Hansa Christiana Andersena. Poranną sesję zakończyła Magdalena Komorowska z Uniwersytetu Jagiellońskiego, która zrekapitulowała bieżące prace nad platformą naukowych edycji cyfrowych UJ i prowadzonymi na niej projektami, w szczególności cyfrową edycją kazań Piotra Skargi.

Ostatnią sesję konferencji rozpoczął Krzysztof Nowak (Instytut Języka Polskiego PAN), który w prezentacji cyfrowego korpusu polskiej łaciny średniowiecznej eFontes powrócił do problemu współistnienia celów oraz zagadnień badań korpusowych i edytorskich. Tym samym niejako domknęła się rola problemu przenikania się realizujących je wspólnot badawczych jako jednego z leitmotivów całej konferencji. Następnie wystąpili Chiara Aiola i Alessandro Bertozzi, reprezentanci Net7, kolejnego z uczestniczących w konferencji czołowych europejskich zespołów budujących platformy cyfrowe na użytek badań humanistycznych. Przedstawili oni współtworzoną przez Net7 w ramach włoskiego projektu infrastrukturalnego H2IOSC platformę Digital Philology Hub, która stanowi zamknięte środowisko edytorsko-badawcze mające służyć przygotowywaniu naukowych edycji cyfrowych dawnych manuskryptów. Ostatnim wystąpieniem była prezentacja Agnieszki Szulińskiej i Pawła Ramsa z Pracowni Edycji i Monografii Cyfrowych IBL PAN, którzy na podstawie doświadczeń swojego zespołu ukazali dylematy praktyki edytorstwa cyfrowego wynikające ze współistnienia edycji cyfrowych różnego autorstwa na tej samej platformie. To zagadnienie, które dopiero zaczyna być opisywane, stanowi dziś wyjątkowo istotny problem praktyczny.

Gwoli podsumowania należy wspomnieć także o Grzegorz Marcu, dyrektorze IBL PAN, i o Macieju Marylu, kierowniku Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN, którzy otworzyli konferencję, a także (ponownie) o Bartłomieju Szlezyńskim, kierowniku Pracowni Edycji i Monografii Cyfrowych IBL PAN, który obrady zamknął. Wszystkie wystąpienia były dostępne online w streamingu, dzięki czemu liczba słuchaczy nieobecnych fizycznie w warszawskim Pałacu Staszica najczęściej dorównywała liczbie zebranych w Sali im. Adama Mickiewicza, gdzie toczyły się trzydniowe obrady. Ponadto utworzono osobną stronę internetową poświęconą konferencji, dse-communities.nlp.pl, na której opublikowano między innymi abstrakty poszczególnych wystąpień. Sprawna organizacja całości była zasługą przede wszystkim Agnieszki Szulińskiej (także głównej pomysłodawczyni konferencji) i Anny Mędrzeckiej-Stefańskiej z Pracowni Edycji i Monografii Cyfrowych IBL PAN, które wspierali pozostali członkowie Pracowni oraz Gabriela Manista i Mateusz Franczak z Centrum Humanistyki Cyfrowej IBL PAN. W czasie, gdy powstaje to sprawozdanie (grudzień 2024 roku), trwają prace nad udostęp-

nieniem wszystkich wystąpień konferencyjnych w serwisie YouTube jako zmontowanych filmów z dodatkowym tekstem po polsku (obrazy odbywały się bowiem w języku angielskim). Wersja z napisami będzie dostępna prawdopodobnie w styczniu 2025 roku. Daje to nadzieję, że szeroki dostęp do wystąpień konferencyjnych przyczyni się do upowszechnienia stanu wiedzy o aktualnych możliwościach i osiągnięciach naukowego edytorstwa cyfrowego (i humanistyki cyfrowej w ogólności), które warszawska konferencja ukazała w bogactwie i różnorodności w Polsce dotąd w tej skali nieoglądanych.